

budžet* vremena na privatnim poljoprivrednim gospodarstvima

ivo grgić

fakultet poljoprivrednih
znanosti
sveučilišta u zagrebu,
zagreb,
hrvatska-jugoslavija

Istraživanja problema radne snage i njene uposlenosti kao činitelja ekonomike privatnih poljoprivrednih gospodarstava vrlo su rijetka. Ovaj problem većina autora prvenstveno promatra kroz promjene osnovnih obilježja poljoprivrednog pučanstva i radne snage kao što je broj poljoprivrednog pučanstva, prirodni priraštaj, spol, dob i slično, dočim je kvantificiranje stvarne uposlenosti i bilance radne snage analizirano kao »statički oblik ocjene« (broj poljoprivrednika, odnosno radnoaktivnih na jedinici površine).

Anketna istraživanja provedena su u dva sela Hrvatske, u dvije različite gospodarsko-proizvodne, te klimatsko-pedološke regije. Prvo selo, Vodjinci, nalazi se u Slavoniji, a drugo, Babin Potok, u Lici.

Istraživanja su pokazala da u strukturi utroška rada u poljoprivredi, odnosno u gospodarstvu ne postoje značajnije razlike među ovim selima. Razlike su značajne samo ako ih promatramo kroz apsolutni utrošak rada što je rezultat veličine gospodarstva, strukture proizvodnje, opremljenosti gospodarstva te brojnost obitelji.

Analiza pokazuje da postoje i viškovi radne snage. Razrješavanje ovoga problema vidimo u promjeni proizvodne strukture seljačkih gospodarstava, razvitku kako domaće prerade tako i kućnog obrta, te daljnjem prijelazu radne snage u nepoljoprivredne djelatnosti.

primljeno listopada 1990.

—>U poljoprivrednom gospodarstvu radi se tijekom cijelog tjedna, tijekom cijele godine, i pri tome, s obzirom na osobitost poljoprivredne proizvodnje, nema kontinuiteta ni u potrebama ni u utrošku ljudskog rada. Tako, primjerice, u biljnoj proizvodnji vrijeme rada smjenjuje vrijeme zastoja, pa tako i intenzivnu potrebu za radnom snagom (u pripremi tla, sjetve, berbe, zaštite u ratarstvu, a u voćarstvu i vinogradarstvu u rezidbi, zaštiti i berbi). Osim u stočarskoj proizvodnji neprekidnost potrebe za radom prisutna je i u biljnoj proizvodnji u zatvorenu prostoru (staklenicima i plastenicima), no to nije bio predmet našeg razmatranja, jer u istraživanim gospodarstvima takve proizvodnje nije bilo.

* U našem istraživanju pojam »budžet vremena« nije najprimjereniji jer smo iz analize isključili razmatranje utroška slobodnog vremena, ali smo bili mišljenja da ga možemo rabiti u analizi potrebitoj za utvrđivanje viškova, odnosno manikova radne snage na praćenim poljoprivrednim gospodarstvima.

predmet i cilj rada

Predmet rada jest seljačko gospodarstvo kao proizvodno-gospodarska jedinica, a radna snaga kao bitan činitelj poljoprivredne proizvodnje.

Cilj je istraživanja bio pratiti utrošak ljudskog rada u odabranim seljačkim gospodarstvima i istražiti strukturu i razinu uposlenosti članova kućanstva.

metoda rada

Istraživanja su provedena u dva sela u Hrvatskoj, različita po gospodarsko-proizvodnoj i klimatsko-pedološkoj strukturi. Prvo selo - Vodjinci - nalazi se u Slavoniji, općina Vinkovci, a drugo selo - Babin Potok - u Lici, općina Otočac.

U našoj analizi budžeta vremena rabimo određene pojmove kao što su član kućanstva, radnoaktivan član, član kućanstva koji sudjeluje u radu na gospodarstvu te »uvjetni radnik«, odnosno »čovjek/godina«. U određivanju navedenih pojmova nužnih za našu analizu budžeta vremena nismo potpuno prihvatili definicije službene statistike te ćemo dati, prema našem mišljenju, prihvatljivija određenja potrebna za analizu.

Član kućanstva jest osoba koja je u vrijeme praćenja budžeta vremena živjela na gospodarstvu.

Radnoaktivan član kućanstva jest osoba koja obavlja određeno zanimanje, ali i ona osoba koju službena statistika vodi kao osobu s osobnim prihodima (umirovljenici) a koja potpuno obavlja posao (zanimanje) poljoprivrednika.

Član kućanstva koji sudjeluje u radu na gospodarstvu jest osoba koja obavlja neki posao na gospodarstvu. To znači da su u tu grupu uključene i osobe koje službena statistika ne vodi kao aktivne već kao uzdržavane osobe (đaci, studenti, starije osobe), ali koje ipak daju svoj radni obol u funkcioniranju gospodarstva kao proizvodno-gospodarske jedinice.

Za određivanje broja raspoloživih »uvjetnih radnika«, odnosno »čovjek/godina« primijenili smo metodologiju Saveznog zavoda za statistiku (Statistički bilten 789, Beograd, 1973) pri čemu je svodenje na uvjetne radnike učinjeno prema slijedećim koeficijentima:

poljoprivrednik	1,00	stalno uposlen izvan gospodarstva	0,20
poljoprivrednica	0,76	stalni radnik na gospodarstvu	0,22
žena povremena poljoprivrednica	0,64	djeca, đaci i studenti	0,33
kućanica	0,34	nesposobni za rad	0,09

Jedno od bitnih pitanja jest definicija pojma pune uposlenosti. Iako postoje istraživanja i definicije o punoj uposlenosti u poljoprivredi (broj sati po danu, odnosno godini ili slično) držali smo da bismo za našu analizu mogli primijeniti godišnju uposlenost od 2.184 sata¹ uz uvažavanje nedostatnosti ovakva određivanja pune uposlenosti zbog same specifičnosti poljoprivredne proizvodnje.²

Praćenje je temeljeno na jednom tjednu u mjesecu, te smo na osnovi prosječnog utroška rada u dotičnom tjednu umnoženog s brojem dana u mjesecu dobili

1 Na osnovi 182 sata mjesečno pomnoženo sa 12 mjeseci u godini.

2 Uvjeti u poljoprivredi određeni su u okvirima tehničko-tehnološkog procesa, te radni dan ne traje 8 sati nego i duže.

mjesečni utrošak rada. Broj potrebnih uvjetnih radnika po mjesecima dobili smo dijeleći ukupan utrošak rada sa 182 sata.³

Iskoristljivost, odnosno viškovi ili manjkovi radne snage dobiveni su iz odnosa potrebnog broja uvjetnih radnika i raspoloživog broja uvjetnih radnika.

Rad unutar gospodarstva podijelili smo na rad u poljoprivredi i na rad u gospodarstvu. Rad u poljoprivredi čini rad u stočarstvu (govedarstvo, svinjogojstvo, peradarstvo, ovčarstvo i konjogojstvo) i rad u biljnoj proizvodnji (ratarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo i povrćarstvo).

Rad u gospodarstvu čini rad u poljoprivredi uvećan za domaću preradu poljoprivrednih proizvoda i za ostali rad u gospodarstvu. Iako neki autori, npr. Štancl, u rad na gospodarstvu ne uključuju domaću preradu, mi smo to ipak učinili. Razlog za uključivanje jest taj što je u istraženim gospodarstvima ovaj rad u ukupnoj strukturi utrošenog tjednog rada bio značajan, zatim što je u tih gospodarstava domaća prerada jednim dijelom bila namijenjena tržištu i, što je najvažnije, držimo da je domaća prerada logičan slijed u finalizaciji (jednog dijela) poljoprivredne proizvodnje.

Rad u kućanstvu⁴ nismo posebice razmatrali kao ni rad izvan gospodarstva.⁵ Razlika između sati utrošenih u navedenim grupama aktivnosti i ukupnih sati dana (24 sata) čini vrijeme koje se koristi za kulturne i društvene potrebe, putovanje, odmor i spavanje.

značajnija obilježja istraženih gospodarstava

Prosječna veličina gospodarstava u kojih je istražen budžet vremena bila je 9,11 hektara, pri čemu je u selu Babin Potok bila 6,99 hektara, a u selu Vodjinci 11,19 hektara.

Regionalna pripadnost ovih dvaju sela uvjetovala je i razliku u strukturi površina analiziranih gospodarstava. U gospodarstvima Babina Potoka najzastupljenije su livade (47,4%) dok oranice i vrtovi zauzimaju 45,8% ukupnih površina. U Vodjincima čak 91,4% površina čine oranice i vrtovi, dok livade sudjeluju sa samo 1,3%, vrlo je mali udio voćnjaka (0,9%) i vinograda (0,6%), dok šume i neplodne površine čine 6,6% ukupnih površina.

Tablica 1

Ukupne površine istraženih gospodarstava

Kategorija	Babin Potok	Vodjinci	Prosjeck po gospodarstvu
Oranice i vrtovi	3,20	10,23	6,67
Voćnjaci	-	0,01	0,05
Vinogradi	-	0,07	0,04
Livade	3,31	0,14	1,73
Obradivo	6,51	10,45	8,49
Pašnjaci	-	-	-
Trstici	0,38	-	0,19
Šume	-	0,67	0,34
Neplodno	0,10	0,07	0,09
Ukupno	6,99	11,19	9,11

Izvor: Anketa.

³ Broj od 182 sata dobili smo dijeleći 2.184 sata sa 12 mjeseci iako, zavisno od broja dana u mjesecu, postoje neznatne razlike, te smo zbog toga ovaj broj sati uključili za svaki praćeni mjesec.

⁴ Prema Štanclu (1964) izraz »domaćinstvo« upotrebljava se u smislu potrošačke jedinice, a pod terminom »gospodarstvo« podrazumijeva se proizvodna jedinica, tj. seljačko poljoprivredno poduzeće.

⁵ U istraženim gospodarstava pretežni dio rada izvan rada u gospodarstvu čini stalno zaposlenje, dočim se samo subotom i nedjeljom u manjem obujmu javlja rad u zamjeni ili pripomoć suseljanima.

Navedena struktura zemljišta imala je značajni utjecaj na strukturu korištenja oranica i vrtova. U Vodjincima najzastupljenije su površine pod žitom (73,3% ukupno zasijanih površina), zatim površine pod krmnim biljem (18,7%), te industrijskim (6,8%) i povrtnim biljem (1,1%). U gospodarstvima Babina Potoka površine pod krmnim biljem zauzimaju 61,75% ukupno zasijanih površina, površine pod žitom 22,5%, a pod povrtnim biljem 15,9%.

Dugogodišnje migracije pučanstva iz brdsko-planinskog dijela Hrvatske u druga područja, a time i iz Babina Potoka djelovale su na smanjenje prosječne veličine obitelji, te na pogoršanje kvalitativnih oznaka članova kućanstva. U praćenim gospodarstvima Babina Potoka prosječan je broj članova kućanstva 3,3 dočim je u Vodjincima za više od dva puta veći. Struktura po spolu pokazuje da je udio muških u ukupnom broju članova veći u Babinu Potoku (60,6%) nego u Vodjincima (57,1%), dok je broj radnoaktivnih članova po gospodarstvu veći u Vodjincima (4,7) negoli u Babinu Potoku (2,3).

Tablica 2

Broj članova gospodarstva i njihova struktura prema aktivnosti

	Babin Potok	%	Vodjinci	%	Prosjek	%
Ukupan broj članova	3,3	100,0	7,0	100,0	5,2	100,0
Od toga:						
muškarci	2,0		4,0		3,0	
žene	1,3		3,0		2,2	
Broj radno aktivnih članova	2,3	69,7	4,7	67,1	3,5	67,3
Od toga:						
muškarci	1,7		2,7		2,2	
žene	0,6		2,0		1,3	
Poljoprivrednici	0,7	21,2	2,0	28,6	1,3	25,0
Od toga:						
muškarci	0,3		1,3		0,8	
žene	0,4		0,7		0,5	
Broj članova koji sudjeluju u radu na gospodarstvu						
Od toga:						
muškarci	2,7	81,8	4,7	67,1	3,7	71,2
žene	1,7		2,7		2,2	
	1,0		2,0		1,5	

Izvor: Anketa.

Prethodno smo istakli da je u selu Babin Potok kao i u širem području Like jači proces odlaska s gospodarstva tj. upošljavanja izvan gospodarstava, u nepoljoprivrednim djelatnostima te da je taj proces znatno djelovao na smanjenje poljoprivrednog pučanstva ove regije. U praćenim gospodarstvima u Babinu Potoku prosječno je bilo 0,7 poljoprivrednika dočim je u Vodjincima bilo gotovo trostruko više tj. 2,0 poljoprivrednika, pri čemu je i udio muških poljoprivrednika veći u Vodjincima (65%) nego u Babinu Potoku (42,9%).

Sva praćena gospodarstva posjedovala su nužna sredstva za poljoprivrednu proizvodnju. Tako su sva gospodarstva posjedovala traktor s osnovnim priključnim uređajima, odnosno, s obzirom na proizvodnu usmjerenost, i ostalu potrebnu opremu.

godišnje varijacije utroška rada

Razina utroška, odnosno potreba za radom kao i sama struktura utrošenog rada zavisi od nekoliko čimbenika. To su veličina posjeda, struktura proizvodnje, odnosno proizvodna usmjerenost, razina opremljenosti gospodarstva strojevima i opremom, kvantitativna i kvalitativna struktura članova kućanstva (broj članova, dob, spol, aktivnost) te tip gospodarstva s obzirom na uposlenost članova kućanstva.⁶

Razlike postoje i s obzirom na regionalnu pripadnost što uvjetuje različitost gore navedenih čimbenika.

Selo Babin Potok već duže vrijeme spada u emigracijska područja što je značajno djelovalo na promjenu kvalitativnih oznaka seoskog pućanstva. S druge strane, Vodjinci zbog svog položaja (blizina više gospodarskih središta) nisu pretrpjeli takve promjene te je to djelovalo na strukturu same proizvodnje, pa time i na utrošak ljudskog rada unutar gospodarstava.

Rezultati našeg istraživanja budžeta vremena pokazuju da u poljoprivrednoj proizvodnji ne postoje značajnije razlike između sela u strukturi utroška rada u biljnoj, odnosno stočarskoj proizvodnji (40,8% u biljnoj, 50,1% u stočarskoj proizvodnji). Zbog demografskih promjena veći utrošak rada u biljnoj proizvodnji bio je u Babinu Potoku (57,2%) nego u Vodjincima (44,3%).

Utrošak rada u poljoprivrednoj proizvodnji u ukupnom utrošku rada u gospodarstvu ne pokazuje veće razlike u oba sela, te on čini preko dvije trećine ukupno utrošenog rada u gospodarstvu (u Babinu Potoku 67,1% odnosno u Vodjincima 63,4% ili u prosjeku 66,1%).

Domaća prerada činila je od 10,4% ukupno utrošenog rada u gospodarstvu u Babinu Potoku do 14,5% u Vodjincima. Ostali rad u gospodarstvu čini nešto preko dvije petine ukupno utrošenog rada u gospodarstvu.

U strukturi ukupno utrošenog rada (rad u gospodarstvu uvećan za rad u kućanstvu i rad izvan gospodarstva) utrošak rada u poljoprivredi u prosjeku je nešto veći od jedne trećine (34,1%) a također i rad izvan gospodarstva (33,7%).

Rad u gospodarstvu u ukupnom fondu rada iznosi preko polovice (51,5%) ukupnoga utrošenog rada, pri čemu je u Babinu Potoku 49,5%, a u Vodjincima 51,2%.

Struktura godišnjeg utroška rada članova anketiranih gospodarstava pokazuje da na rad u gospodarstvu (i kućanstvu) otpada u selu Babin Potok 64,3%, a u selu Vodjinci 68,0%, a ostatak ukupnog utroška odnosi se na razne poslove izvan gospodarstva. Zanimljivo je istaći da su, unatoč znatnim razlikama između strukture korištenja površina, strukture proizvodnje, opremljenosti itd. odnosi u pogledu utroška sati za osnovne vrste radova vrlo slični. Tako se u selu Babin Potok u poljoprivredi troši 33,2%, a u selu Vodjinci 34,8% ukupnog fonda radnih sati. Razlike su izrazite s obzirom na grane poljoprivredne proizvodnje, a neznatne u utrošku rada u kućanstvu.

Tablica 3

Utrošak rada u poljoprivredi i gospodarstvu po mjesecima

Mjesec	- Sati/gospodarstvo -										
	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Babin Potok											
- poljoprivreda	123	236	223	277	372	179	306	234	75	83	
- gospodarstvo	194	293	304	379	459	322	375	361	248	204	
Vodjinci											
- poljoprivreda	219	437	296	337	270	210	309	306	214	106	
- gospodarstvo	377	536	393	460	425	458	446	374	309	359	

Izvor: Anketa.

⁶ S obzirom na uposlenost članova razlikujemo čista poljoprivredna, mješovita, nepoljoprivredna i staračka gospodarstva.

struktura dnevne uposlenosti

Za razliku od većine drugih djelatnosti, rad je u poljoprivredi neprekidan tijekom cijelog tjedna. Promjena u strukturi dnevnog utroška rada zavisi od godišnjeg doba, koje uvjetuje radne potrebe, i to poglavito u biljnoj proizvodnji, a zavise i od strukture same radne snage, a u tome i od broja stalno uposlenih izvan gospodarstva.

U strukturi utroška rada u poljoprivrednoj proizvodnji (prosjek za oba sela) uočljivo je da se povećava utrošak rada u stočarskoj proizvodnji krajem tjedna (petak, subota, nedjelja), uz značajnije razlike s obzirom na područja.

U selu Babin Potok gdje u strukturi radnoaktivnog pučanstva prevladavaju stalno uposleni izvan gospodarstva, krajem tjedna (petkom, subotom, nedjeljom) povećava se angažiranost u biljnoj proizvodnji i iznosi 50-59% od ukupnog rada u poljoprivredi tog dana. U Vodjincima tijekom tjedna postoji ujednačena struktura utroška rada u poljoprivredi uz iznimku nedjelje, kada rad u stočarstvu apsorbira 90% ukupnog rada u poljoprivrednoj proizvodnji budući da se nedjeljom obično ne radi na zemlji zbog vjerskih običaja. U tom pogledu utjecaj vjerskih običaja nije tako izražen u selu Babin Potok.

Domaća prerada, a također i rad u kućanstvu pokazuje tendenciju porasta udjela u ukupnoj uposlenosti članova kućanstva subotom i nedjeljom. Rad izvan gospodarstva ima tendenciju smanjenja udjela subotom i nedjeljom, i to posebice u Babinu Potoku gdje je »ostali rad« izvan gospodarstva (davanje plaćenih usluga u poljoprivrednoj proizvodnji, rad u zamjenu i slično) manje zastupljen nego u Vodjincima.

Za razmatranje razine uposlenosti bolji je pokazatelj broj sati po radnoaktivnom poljoprivredniku, odnosno po članu koji sudjeluje u radu na gospodarstvu.

U poljoprivrednoj proizvodnji prosjek je za radnoaktivnog u Babinu Potoku bio 3 sata, a u Vodjincima 1,8 sati. Rad u gospodarstvu po radnoaktivnom u Babinu Potoku u prosjeku bio je 4,5 sati, odnosno u Vodjincima 2,8 sati. Ovo nam govori o nedovoljnoj uposlenosti članova u oba sela, pod uvjetom da se svi radnoaktivni bave poljoprivredom kao osnovnom djelatnošću. To je bio i jedan od osnovnih preduvjeta upošljavanja izvan gospodarstva u drugim djelatnostima (industriji, trgovini i drugdje).⁷

Drukčija slika dobiva se promatramo li uposlenost po poljoprivredniku. Zbog strukture članova kućanstva razlike su značajnije uz veći broj sati u Babinu Potoku u odnosu na Vodjince. Tako je u selu Babin Potok utrošak rada u poljoprivrednoj proizvodnji po poljoprivredniku bio 10,5 sati, odnosno u gospodarstvu 15,8 sati, dočim je to u Vodjincima bilo 4,3 odnosno 6,5 sati.

Kako smo u našu analizu uključili i razmatranje utroška rada po članu koji sudjeluje u radu na gospodarstvu dolazimo do vrlo zanimljivih pokazatelja. Tako se u Babinu Potoku u poljoprivrednoj proizvodnji po članu troši sat i pol, što je za isto toliko manje nego utrošak rada po radnoaktivnom, dok je obrnuto u Vodjincima, gdje je po članu utrošeno 3,1 sat što je za 1,3 sata manje nego po radnoaktivnom članu. Ovi nam podaci pokazuju da se zbog nepovoljne strukture članova kućanstva u Babinu Potoku na poljoprivrednim poslovima angažira »marginalna radna snaga« (djeca, studenti, kućanice i starije osobe) što potvrđuje činjenicu da radnu družinu čine svi članovi kućanstva. Zbog većeg utroška rada uvjetovanog pravcem proizvodnje i ovaj dio radne snage »uskače« u potrebnim viškovima posla. Nasuprot tome u selu Vodjinci situacija je drukčija jer se zbog većeg broja članova kućanstva preraspoređuju poslovi uz manje sudjelovanje »marginalne« radne snage.

U pogledu broja sati utrošenih po radnoaktivnom poljoprivredniku i članu kućanstva (koji sudjeluju u radu na gospodarstvu) postoje u tjednu značajnije razlike.

⁷ Drugi činilac jest odnos dohotka ostvarenog u poljoprivrednom gospodarstvu i dohotka ostvarenog u društvenoj privredi. Tako je u 1977. dohodak po satu ostvaren u gospodarstvu u selu Babin Potok činio 20% dohotka društvene privrede Hrvatske, odnosno 46% u selu Vodinci (Skupina autora. 1987:4).

Tablica 4

Tjedna struktura utroška rada za Babin Potok i Vodince – prosjek za gospodarstva

– u %

	Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota	Nedjelja
Ukupna uposlenost članova	100,00	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Od toga:							
– biljna proizvodnja	16,0	16,1	17,1	18,8	15,0	15,2	4,4
– stočarstvo	19,2	18,2	16,7	16,4	16,7	21,7	39,1
– domaća prerada	5,2	9,2	6,9	7,1	6,7	13,0	4,4
– ostali rad u gospodarstvu	9,4	12,7	10,2	12,3	13,3	8,7	4,4
– rad u kućanstvu	14,5	14,1	12,7	12,4	13,3	17,4	28,7
– rad izvan gospodarstva	35,6	29,7	36,6	33,1	35,0	23,9	21,7

Izvor: Anketa.

Tablica 5

Viškovi/manjkovi radne snage po mjescima

	Ožujak	Travanj	Svibanj	Lipanj	Srpanj	Kolovoz	Rujan	Listopad	Studeni	Prosinac	Prosjeak III.-XII
POLJOPRIVREDA											
Sati/gospodarstvo	232	454	371	446	507	284	460	387	183	136	346
Sati/dan	61	120	98	117	133	75	121	102	48	36	91
Sati/uvjetni radnik	111	216	177	212	241	135	219	184	87	65	165
Potreban broj uvjetnih radnika	1,29	2,52	2,06	2,48	2,81	1,58	2,56	2,15	1,01	0,75	1,92
Raspoloživi broj uvjetnih radnika	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10
Iskoristivost radne snage (%)	61	120	98	118	134	75	122	102	48	36	91
GOSPODARSTVO											
Sati/gospodarstvo	785	415	349	420	442	390	410	367	278	281	364
Sati/dan	75	109	92	110	116	103	108	97	73	74	96
Sati/uvjetni radnik	136	197	166	200	210	106	195	195	175	134	173
Potreban broj uvjetnih radnika	1,58	2,30	1,94	2,33	2,46	2,17	2,28	2,04	1,55	1,56	2,02
Raspoloživi broj uvjetnih radnika	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10
Iskoristivost radne snage (%)	75	110	92	111	117	103	109	97	74	74	96

*) Prosjeak gospodarstava sela Babin Potok i Vodinci.
Izvor: Anketa.

iskoristivost (bilanca) radne snage na istraživanim gospodarstvima

Poznato je da poljoprivrednu proizvodnju obilježavaju neravnomjerne potrebe za radnom snagom tijekom godine. U poljoprivrednoj proizvodnji, prema našim istraživanjima, javljaju se viškovi, odnosno manjkovi radne snage. Tijekom praćenog razdoblja u oba sela u poljoprivrednoj proizvodnji u prosjeku postoji višak radne snage od 9%, različito po mjesecima. Tako je najniža iskoristivost, odnosno potreba za radnom snagom bila u prosincu (36%), a najviša u srpnju (134%).

Drukčiju sliku dobivamo promatramo li potrebe, odnosno viškove-manjkove radne snage za poslove u gospodarstvu. Višak radne snage, kao prosjek svih gospodarstava jest 4%, pri čemu je najmanja potreba zabilježena u studenome i prosincu, a najviša u srpnju.

Zbog specifičnosti ova dva područja (klimatskih, pedoloških, demografskih, gospodarskih i drugih) postoje značajne razlike u viškovima, odnosno manjkovima radne snage po mjesecima.

U selu Babin Potok prosječna godišnja iskoristivost radne snage bila je 82%, uz značajnije mjesečne razlike. Najniža iskoristivost radne snage bila je u mjesecu studenome (trećina raspoložive), a najveća potreba u srpnju (160% od raspoložive radne snage gledajući po uvjetnom radniku).

U selu Vodjinci viškovi radne snage puno su izraženiji. Tako je za potrebe u poljoprivrednoj proizvodnji trebalo 48,1% raspoloživih uvjetnih radnika, pri čemu se u svim mjesecima javlja višak radne snage. Najniža iskoristivost zabilježena je u prosincu (20% raspoložive), a najviša u mjesecu travnju (84%). U ukupnim potrebama za rad u gospodarstvu iskoristivost je 77%, pri čemu se samo u mjesecu travnju javlja manjak radne snage od 3%.

z a k l j u č a k

Struktura utroška ljudskog rada kao i razina uposlenosti na privatnom poljoprivrednom gospodarstvu determinirana je mnoštvom čimbenika. To su, između ostalog, razvijenost i struktura poljoprivredne proizvodnje, opskrbljenost gospodarstva strojevima i opremom, kvantitativna i kvalitativna obilježja populacije kao i sama osobitost ruralnog miljea. Analiza budžeta vremena temelji se na učinjenom istraživanju u dvije različite gospodarsko-proizvodne te klimatsko-pedološke regije Hrvatske.

Rezultati istraživanja pokazuju da ne postoje značajnije razlike (u regijama) po utrošku ljudskog rada u poljoprivrednoj proizvodnji, kako u strukturi ukupno utrošenog rada unutar gospodarstva tako i u strukturi ukupno utrošenog rada članova anketiranih gospodarstava. Utrošak ljudskog rada u poljoprivrednoj proizvodnji čini 33,2% ukupno utrošenog rada u Babinu Potoku, odnosno 34,7% u Vođincima. Slični su odnosi ako promatramo rad izvan gospodarstva u strukturi ukupno utrošenog rada. Rad izvan gospodarstva (stalni radni odnos, ostali plaćeni rad i drugo) čini u prosjeku preko jedne trećine ukupnog rada članova istraživanih gospodarstava (33,7%, odnosno 35,7% u Babinu Potoku te 32% u Vođincima).

Razlike su u utrošku ljudskog rada očite, promatramo li ga u apsolutnim iznosima (sati). Ove su razlike uvjetovane veličinom gospodarstva, strukturom korištenih površina, strukturom proizvodnje, opremljenošću gospodarstava strojevima i opremom, kvantitativnim i kvalitativnim obilježjima članova kućanstva i drugim.

U okvirima postojećih odnosa unutar istraživanih gospodarstava postoji višak radne snage. Razrješavanje ovog problema (u okviru sadašnje gospodarske krize) vidimo u povećanju poljoprivredne proizvodnje i promjeni proizvodne strukture seljačkih gospodarstava prvenstveno, te razvitku kako domaće pre-rade tako i kućnog obrta, odnosno kućne radinosti.

literatura:

1. Baletić-Wertheimer, A.: Demografija, Zagreb: Informator, 1982.
2. Brkić, S.: Jedan pokušaj istraživanja budžeta vremena seoske omladine, Poljoprivredna znanstvena smotra, br. 13, 1972.
3. Grgić, I.: Radna snaga i zaposlenost na seljačkim gospodarstvima SR Hrvatske, magistarski rad, Zagreb: Fakultet poljoprivrednih znanosti, 1989.
4. Skupina autora: Ispitivanje realnih mogućnosti ublažavanja procesa deagrarizacije u Jugoslaviji, Zagreb: Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede, 1987.
5. Štancl, B.: Zaposlenost i ekonomika seljačkih gospodarstava, Posebno izdanje Agronomskog glasnika, 1964.

The time budget on private farms

Summary

Little research has been carried out into the problem of the labour force and its employment as a factor of the economy of privately-owned farms. Most authors primarily regard this problem through changes in the basic characteristics of the agricultural population and the labour force, considering factors like the size of the agricultural population, the natural population increase, sex and age structure and the like, whereas the quantification of real employment and the balance of the labour force is analyzed as a "statical form of evaluation" (the number of farmers, i.e. work-active persons, per unit area).

A survey was performed in two villages in Croatia, belonging to two different economic-production and climatological - paedological regions. The first village, Vodinci in Slavonia, and the second, Babin Potok, in Lika.

Research showed that there are no significant differences between these villages in the agricultural and farm labour structure. The differences are significant only if we view them through absolute labour expenditure which results from the size of the farm, the structure of production, the farm's equipment and the size of the family.

Analysis shows that surplus labour does exist. We see the solution to this problem in a change of production structure on peasant farms, the development of home processing and household crafts, and the further flow of home processing and household crafts, and the further flow of the labour force into non-agricultural activities.

Бюджет времени в индивидуальных крестьянских хозяйствах

Резюме

Исследование проблемы рабочей силы и масштабов ее занятости а также факторов экономики частных крестьянских хозяйств редко проводится. Больше число авторов эту проблему изучает в первую очередь в рамках изменений основных характеристик сельскохозяйственного населения и рабочей силы как численность населения, естественный прирост, пол возраст и тому подобно, тогда как смета фактической занятости и баланса рабочей силы анализируются только в качестве «статического вида расценки» (численность населения, число трудоспособных на единицу площади).

Анкетом охвачены два сеела в Хорватии в двух различных хозяйственно-производственных, климатическо-педологических регионах. Первое село Вожинцы находится в Славонии, а второе, Бабин Поток, в Лике. Исследования показали, что в структуре расхода труда в сельском хозяйстве т.е. в хозяйстве не отмечены значительные различия между этими деревнями. Значительные расхождения отмечены только если их принять в рамках абсолютного расхода труда являющегося в результате следующих факторов: величны хозяйства, структуры производства, оборудованности хозяйства и численности семьи. Анализ указал на излишки рабочей силы. Решение этой проблемы возможно в изменениях производственной структуры крестьянских хозяйств, развитии кустарного промысла и переходе рабочей силы в несельскохозяйственный сектор.